

Mahajaana sustrate tiibetikeelsed tõlked ja nende osa maailmakultuuris*

Linnart Mäll

Sanskritikeelne sõna *sūtra*, mis algselt tähendas ‘niit’ või ‘lõng’, tähistab india religioonides ka püha teksti. Ma ei hakka siin käsitlema sustrate erinevusi budismis, hindusimismis ja džainismis, mis võiks olla omaette ettekande teemaks, samuti ei peatu pikemalt theravaada *sutta*’del. Mahajaana suutrad sarnanevad mõnes mõttes viimastega, kuid siiski on nende vahel ka erinevusi. Ei hakka nendelgi pikemalt peatuma. Toon näiteks vaid selle, kuidas hinnati mahajaana suutraid erinevates budistlikes koolkondades. Šāntideva mainib *Bodhicaryāvatāras*, mis on ju kirjutatud india budismi seisukohalt väga hilja, 8. sajandil, kurbusega, et mahajaanasse mittekuuluvad budistid ei tunnista neid pühadeks tekstideks (*āgama*).

Šāntideva ajal ja ammu enne teda olid mahajaana suutrad muidugi levinud kirjalikus vormis. Küsin siin aga, kas kirjalikele tekstidele eelnes ka pikaajaline suuline traditsioon, nagu on kindel theravaada *sutta*’de puhul. Tänapäeva teadlaste arvamused erinevad üksteisest sellele vastuse andmisel.

Erinevaid seisukohti leiab ka mahajaana enda traditsioonis. On teada arvamus, mille kohaselt mahajaana suutraid kuulutas Buddha *sambhogakāya*, samal ajal kui tema *nirmāṇakāya* rääkis seda, mis pani aluse theravaada ja teiste hinajaana koolkondade *āgama*’tele. Kuna ühes vanimas maha-

---

* Artikli aluseks on rahvusvahelisel konverentsil “Tiibeti budismi panus üleilmseesse mõistmisse” (Tibet House, New Delhi, 18.–20. detsember 2009) peetud ingliskeelne ettekanne “Tibetan Translations of the Mahāyāna Sūtras and Their Role in World Culture”.

Artikkel on valminud ETF grandil 7373 toel.

jaana suutras, *Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitās* on korduvalt toonitatud, et seda teksti tuleb pidevalt levitada ümberkirjutamise ehk kopeerimise teel (*puṣṭakam kṛ*), siis võib seda tõlgendada ka nii, et *sambhogakāya* andiski õpetuse kohe kirjalikul kujul. Teiselt poolt on ka teada, et Nāgārdžuna olevat toonud nii tolle suutra kui teisigi suutraid kirjalikult fikseeritud kujul mingist naagade ilmast. Ma ei hakka siinkohal praegu oma seisukohti esitama ja põhjendama. Igal asjal oma aeg!

Mahajaana suutraid oli tõenäoliselt väga palju, sadu kindlasti, kui mitte tuhandeid. Originaalkujul (mis aga oli nende puhul originaalkuju, seegi on tekitanud eriarvamusi), või ütleme siis, sanskritis või budistlikus hübriid-sanskritis on neist tänapäevani jõudnud vähe, vaid mõnikümmend. Hea, et suur enamik neist on nüüdseks kriitiliselt publitseeritud, näiteks seerias *Buddhist Sanskrit Texts*.

Õnneks on mahajaana olnud juba ammust ajast aldis tõlkimisele. Nii ongi mahajaana suutraid I aastatuhande algusest peale tõlgitud mitmes laines hiina keelde, mõnevõrra hiljem tükati ka muudesse, näiteks uiguuri või vanatürgi keelde. Hiina erinevad ja eri ajastutel tehtud suutrate tõlked tekitavad paratamatult mõtteid, et originaal kujunes järk-järgult, kuid see on seletatav ka võimalusega, et suutrad jõudsid varasematel aegadel Hiinasse ebatäielikul kujul.

Hiina tekstikorpusega võrreldav üksus hakkas tuhatkond aastat tagasi välja kujunema ka Tiibetis. Selle süstematiseeris ja redigeeris 14. sajandil Butön ning see on mitmes väljaandes jõudnud meie päevini.

Nüüdseks, kui mahajaana suutrate originaaltekste on säilinud suhteliselt vähe, aga huvi nende kui budismi ajaloo (ja üldse inimkultuuri) allikate vastu järjest suureneb, on üha tõstatatud küsimusi, kas ja kuivõrd saavad nimeetatud tõlked asendada kadunud originaale. Nendele küsimustele on vastatud erinevalt. Olen oma töödes kasutanud nii mahajaana suutrate hiina- kui ka tiibetikeelseid tõlkeid ja võrrelnud neid sanskritikeelsete originaalidega. Mulle tundub, et tiibetikeelsed tõlked on originaalile lähemal. Näiteks on hiinakeelsetes tõlgetes täheldatav tendents tasandada sanskriti tekstidele omast sünonüümide üliküllust. Kuigi seda võib märgata ka tiibetikeelsetes tõlgetes, ei saa seda seal siiski tendentsiks nimetada. Ometi ei saa ma nõustuda ka arvamusega, nagu annaksid tiibetikeelsed tõlked edasi originaalide kõiki nüansse.

Tõsi, on tehtud katseid taastada tiibetikeelsete tõlgete põhjal sanskriti originaaltekste, tuntuim nendest on 1981. a Sārnāthis publitseeritud *Vimalakīrtinideśa-sūtra*. Hiljem aga avastasid jaapani õpetlased Potala raamatukogus sanskritikeelse originaali ning avaldasid selle 2004. aastal. Kui neid kahte võrrelda, siis selgub, et erinevused leitud ja taastatud teksti vahel ei ole mitte kõige väiksemad. Ilmselt seab see kahtluse alla sanskriti tekstide taastamise mõttekuse.

Kuid need ei pane mitte mingil juhul kahtluse alla mahajaana suutra-
te tiibetikeelsete tõlgete osa suutrate uurimisel — originaalide puudumisel on need siiski parim allikas nende tundmaõppimiseks. Ja muidugi ei saa kahtluse alla seada nende tõlgete osa tiibeti kultuuri kujunemisel ja väljarendamisel.